

EFEKTI GRUPNOG OBLIKA RADA U NASTAVI ISLAMSKE VJERONAUKU U OSNOVNIM ŠKOLAMA U SARAJEVU

Fatima PUČIĆ

UDK 371.311.4:[373.3:28(497.6)]

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v20i79.1732>

SAŽETAK: Ispitivanje efekata kooperativnog učenja i grupnog oblika rada u nastavi islamske vjeronauke jedno je od važnih pitanja nastavne teorije i prakse. U istraživanju koje slijedi ispitali smo da li se efekti grupne i frontalne nastave na nastavi islamske vjeronauke međusobno razlikuju. Putem eksperimenta pratili smo izolovani utjecaj grupnog i frontalnog oblika rada na sljedeće varijable: međuučeničku interakciju, samostalni učenički rad, usvojenost nastavnog sadržaja i motiviranost i zadovoljstvo učenika. U istraživanju su učestvovali učenici VII i VIII razreda osnovne škole “Mula Mustafa Bašeskija” u Sarajevu podijeljeni u dvije grupe: eksperimentalnu, koja je nastavni sadržaj obrađivala putem grupnog oblika rada, i kontrolnu, koja je isti nastavni sadržaj obrađivala frontalno. Nakon obrade nastavnog sadržaja ispitanici su iskazali određeni stepen slaganja sa tvrdnjama u anketnom upitniku i ispunili test sa pitanjima iz obrađene nastavne jedinice.

Rezultati istraživanja su pokazali da su učenici eksperimentalne grupe samostalniji u radu u odnosu na učenike koji su nastavni sadržaj obrađivali frontalno. Također, učenici koji su radili u grupama iskazali su veći stepen zadovoljstva i motiviranosti ovim oblikom rada u odnosu na frontalnu nastavu. Kada su u pitanju preostale dvije varijable, međuučenička interakcija i usvojenost nastavnog sadržaja, među ispitanicima eksperimentalne i kontrolne grupe nije utvrđena statistički značajna razlika.

Dakle, grupni oblik rada ima svoje prednosti u odnosu na frontalnu nastavu. Stoga su preporuke za kontinuirano i sistematsko provođenje grupne nastave pedagoški opravdane. Pored dokazanih metodičkih prednosti, organiziranje rada u grupama kod učenika razvija osjećaj odgovornosti i pripadnosti grupi, kritičko mišljenje i kreativnost, što su neophodni uslovi za njihov budući radni i društveni angažman.

Ključne riječi: grupni oblik rada, frontalna nastava, eksperimentalna grupa, kontrolna grupa, efekti grupnog oblika rada, islamska vjeronauka.

Uvod u istraživanje

Kooperativno učenje je jedno od savremenih nastavnih strategija, te je ispitivanje njegovih efekata na učeničku saradnju, solidarnost, komunikaciju, interakciju kao i akademsko postignuće značajno za organizaciju i pripremu nastave vjeronauke putem grupnog oblika rada, kao i njenu efikasnu realizaciju.

Jedno od važnih metodičkih pitanja kada je riječ o obradi nastavnih jedinica jeste pitanje koji oblik rada primijeniti u nastavi: frontalni, grupni ili individualni. O tome prije svih odlučuje nastavnik, polazeći od prirode nastavnog sadržaja, učeničkih ali i ličnih preferencija. S obzirom da se u fokusu savremene

pedagogije nalazi učenik, u našem istraživanju, putem eksperimenta, ispitujemo upravo stavove učenika o grupnom obliku rada u nastavi islamske vjeronauke kroz poređenje efekata ovog oblika rada sa efektima uobičajene frontalne nastave.

Naše istraživačko pitanje glasi: da li se efekti grupnog oblika rada u

nastavi islamske vjeronauke značajno razlikuju od efekata frontalne nastave? Prije odgovora na ovo pitanje sprovedli smo eksperiment u nastavi putem kojeg upoređujemo utjecaj grupnog i frontalnog oblika rada na međuučeničku interakciju, samostalno učenje, usvojenost nastavnog sadržaja i učeničku motiviranost i zadovoljstvo nastavom.

Istraživački rad se sastoji iz četiri dijela. Prvi, *Teorijski okvir rada*, sadrži sažetak teorijskih osnova grupnog oblika rada u nastavi, sa psihološkog, sociološkog i praktičnog aspekta. U drugom dijelu dat je *Metodološki okvir rada*, kroz predmet, ciljeve, zadatke, hipoteze, kao i metode, tehnike i instrumente istraživanja. Podaci su prikupljeni putem anketnih upitnika i testova znanja i obrađeni u SPSS-u. Analiza i interpretacija statistički obrađenih podataka prikazana je tabelarno, grafički i tekstualno u trećem dijelu rada pod naslovom *Rezultati istraživanja*. Konačno, *Zaključak* sadrži rezime rezultata ovog teorijsko – empirijskog istraživanja.

Podaci su prikupljeni u Osnovnoj školi "Mula Mustafa Bašeskija" u Sarajevu, uz saglasnost uprave škole i pismenu saglasnost roditelja/staratelja za anketiranje učenika. Upitnike i testove znanja popunjavali su učenici VII i VIII razreda na času islamske vjeronauke i u prisustvu predmetne nastavnice.

1. Teorijski okvir rada

1.1. Grupni oblik rada i kooperativno učenje

Grupni rad u nastavi može se definirati kao samostalno učenje u malim grupama unutar kojih učenici zajedničkim radom dolaze do novih spoznaja, vještina i navika. Uloga nastavnika je izmijenjena i nastavnik je više organizator, konsultant, vođa i koordinator u nastavnom procesu. On i dalje odgovara za tok i ishod nastave. Osim planiranja i organizacije njegove aktivnosti su usmjerene na poticanje, usmjeravanje, koordiniranje, pojašnjavanje i praćenje rada učenika (Muminović, 2013).

Učenje u grupi ili kooperativno učenje nastalo je zapravo kao antiteza natjecateljskom učenju, kao dominantnom u nastavi. Iako natjecanje može biti izuzetno stimulativno za postizanje uspjeha, u konačnici to vrijedi samo za one koji uspjeh ostvaruju, dok ostali prije ili kasnije odustaju. Agresivnost i međusobna netrpeljivost među učenicima koja prati natjecateljsku nastavu mogu značajno otežati izvođenje nastave. Ovaj problem se može otkloniti individualno planiranom nastavom, u kojoj svaki učenik napreduje svojim tempom, nezavisno od drugih. Međutim, ono što nedostaje kada je u pitanju individualno planirana nastava jeste razvoj socijalnih vještina koje su neophodne za djelovanje unutar društvene zajednice. Međusobna tolerancija, dogovaranje, uzajamno pomaganje i uvažavanje razlika su vještine koje se mogu steći kooperativnim učenjem u grupnoj interakciji (Bognar, 2006).

1.2. Izazovi i ograničenja grupnog rada u nastavnoj praksi

Grupni rad u nastavnoj svakodnevnici obično izgleda ovako: učenici sjede zajedno, više govore nego što rade, obično jedan učenik radi za sve, ostali posmatraju ili sanjare, ili pak učestvuju preko volje. Nerijetke su trzavice i sukobi koje je teško kanalizirati. Stoga nastavnici radije izbjegavaju nego što forsiraju grupni rad. Problem su i prostorno-materijalni uvjeti: male učionice, veliki broj učenika, buka prilikom razmještanja klupa, nedostatak ploča za prezentiranje uradaka (Klippert, 2001).

Za "životarenje" grupnog rada u školama odgovorni su i "pedagoški pogrešno programirani nastavnici" (Klippert, 2001:27). Naime, težnja nastavnika za podučavanjem i perfekcionizmom te njegov mentalitet pomagača umnogome onemogućava samostalni rad i aktivnost učenika i oslobađa ih odgovornosti. Nakon davanja početnih uputa nastavnik se mora znati povući, posmatrati i uključiti samo ukoliko je to nužno

radi održavanja discipline i osiguranja jasnoće zadatka svim učenicima. U suprotnom, grupni rad će se pretvoriti u frontalni. Čak iako se zadatak uradi kako treba, izostat će inicijativa, odgovornost, angažman i međusobna saradnja učenika.

1.3. Efekti i perspektive grupnog oblika rada

Grupni rad pomaže i upoznavanju psihologije svakog pojedinačnog učenika koji, zaokupljen uratkom, gubi osjećaj da ga nastavnik posmatra i ponaša se prirodnije. Stoga nastavnik, s druge strane, evaluaciju može prilagoditi aktuelnom obliku rada i ocijeniti ne samo uradak, već i učeničku spremnost na saradnju, solidarnost, stil komunikacije i motiviranost za uspjeh cijele grupe, a ne samo vlastiti.

U poređenju sa frontalnom nastavom, grupni rad pruža mogućnost aktivnog i samostalnog sudjelovanja više učenika, koji mogu govoriti nedorečeno i nejasno, ponašati se opuštenije i misliti kreativnije. U grupi jača i osjećaj pripadnosti, zbog čega se njeni članovi osjećaju sigurno i zaštićeno. Socijalno učenje uključuje i socijalno djelovanje i socijalno ponašanje: poštivanje drugih i prihvatanje drugačijih, pružanje pomoći, ohrabivanje i saradnja, aktivno slušanje, korektna komunikacija i tolerancija. Sve to su ujedno i pretpostavke za uspjeh u budućem životu, razvoj sposobnosti da se radi u timu i uklopi u tim, da se zajedno s drugima traži rješenje problema, kritički misli i prihvata kritika (Klippert, 2001). Poštivanje dostojanstva svakog čovjeka, nadvladavanje egoizma, izbjegavanje agresivnosti i ispoljavanja sile, te vođenje konstruktivne rasprave, temeljne su postavke demokratije, kao osnovnog oblika savremenog državnog i društvenog uređenja, kao i šure, osnovnog principa funkcionisanja zdrave islamske zajednice i društva. U tome je i opravdanost promovisanja intenzivnije upotrebe ovog oblika rada kako u nastavi islamske vjeronauke, tako i u ostalim nastavnim predmetima.

1.4. Grupni oblik rada u nastavi islamske vjeronauke

Iz razgovora sa nastavnicima islamske vjeronauke dolazimo do saznanja da se grupna nastava u našim školama koristi ponekad te da to zavisi od prirode nastavnog sadržaja, zainteresiranosti učenika i materijalne opremljenosti učionica i škole. Prema iskustvima nastavnika grupni rad kod učenika razvija preciznost, temeljitost, urednost, solidarnost, spremnost na kompromis, pruža mogućnost razmjene različitih ideja i stavova o određenom pitanju i razbija monotoniju na času. Grupni rad razvija osjećaj za timski rad i kulturu dijaloga. Kroz grupni rad učenici se navikavaju na međusobnu saradnju i uvažavanje tuđeg mišljenja i rada. Grupni rad potiče razvoj istraživačkih sposobnosti kao i veću kreativnost kod učenika.

Međutim, ovakav oblik organizovanja nastave uvijek ostavlja prostor da neki članovi grupe rade manje ili ne rade nikako oslanjajući se na entuzijazam drugih. Kod nekih nastavnih sadržaja je teško rad grupa povezati u jedinstvenu cjelinu, a učenici često ne odgovore svim zadacima uprkos jasno zadatim smjernicama. Nastavnik ne može precizno predvidjeti trajanje izrade i prezentacije zadatka. Pored toga nastavnik ima bolji uvid u aktivnost svakog učenika pri frontalnom obliku rada.

U našem istraživanju, nastavnik obrađuje isti nastavni sadržaj u dvije grupe – kontrolnu, u kojoj primjenjuje frontalni oblik rada i eksperimentalnu, u kojoj rad učenika organizira u grupama. U istraživanju učestvuju po dva odjeljenja VII i VIII razreda. Radi se o primjeni eksperimenta kao metode koja će nam omogućiti uvid u sličnosti i razlike u efektima frontalne i grupne nastave te prednosti i nedostatke grupnog oblika rada u odnosu na uobičajenu frontalnu nastavu.

Grupna nastava organizovana je tako što se učenici dijele u četiri ili pet heterogenih grupa od po 4 ili 5 učenika. Svaka grupa dobila je određeni zadatak. Nakon prezentiranja radova svi učenici učestvuju u kvizu koji obuhvata pitanja iz cjelokupne

nastavne jedinice. Na kraju svi učenici rade test znanja koji sadrži pitanja iz nastavnog sadržaja koji se tog dana obrađivao na času.

2. Metodološki okvir rada

2.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja su stavovi učenika o efektima grupnog i frontalnog oblika rada u nastavi islamske vjeronauke na međuučeničku interakciju, samostalni učenički rad, kao i motiviranost i zadovoljstvo učenika aktuelnim oblikom rada. Također, predmet istraživanja su i rezultati testova znanja putem kojih utvrđujemo stepen usvojenosti nastavnog sadržaja u nastavi sa grupnim i frontalnim oblikom rada.

2.2. Ciljevi istraživanja

Cilj istraživanja jeste utvrditi razlike u efektima grupnog oblika rada u nastavi islamske vjeronauke osnovne škole u odnosu na frontalni oblik rada, tj:

- 1) Utvrditi stepen dinamičnosti nastave kroz interakciju među učenicima na nastavnim satima sa frontalnim i grupnim oblikom rada;
- 2) Utvrditi stepen samostalnog učeničkog rada na nastavnim satima sa frontalnim i grupnim oblikom rada;
- 3) Utvrditi stepen usvojenosti i razumijevanja nastavnog sadržaja na nastavnim satima sa frontalnim i grupnim oblikom rada;
- 4) Utvrditi stepen učeničkog zadovoljstva i motiviranosti na nastavnim satima sa frontalnim i grupnim oblikom rada.

2.3. Zadaci istraživanja

Putem eksperimenta i komparativnom metodom, utvrditi efekte grupnog oblika rada u nastavi islamske vjeronauke osnovne škole, tj:

- 1) Komparativnom i Servej istraživačkom metodom, utvrditi stepen dinamičnosti nastave kroz interakciju među učenicima na nastavnim satima sa frontalnim i grupnim oblikom rada;

- 2) Komparativnom i Servej istraživačkom metodom, utvrditi stepen samostalnog učeničkog rada na nastavnim satima sa frontalnim i grupnim oblikom rada;
- 3) Komparativnom i Servej istraživačkom metodom, utvrditi stepen usvojenosti i razumijevanja nastavnog sadržaja na nastavnim satima sa frontalnim i grupnim oblikom rada;
- 4) Komparativnom i Servej istraživačkom metodom, utvrditi stepen učeničkog zadovoljstva i motiviranosti na nastavnim satima sa frontalnim i grupnim oblikom rada.

2.4. Hipoteze

H_1 : Pretpostavlja se da će dinamika nastave kroz interakciju među učenicima, na nastavnim satima sa grupnim oblikom rada, biti veća nego na nastavnim satima sa frontalnim oblikom rada;

H_2 : Pretpostavlja se da će samostalno učenje učenika koji rade u grupi biti veće nego na nastavnim satima sa frontalnim oblikom rada;

H_3 : Pretpostavlja se da će stepen usvojenosti nastavnog sadržaja, na nastavnim satima sa grupnim oblikom rada, biti veći nego na nastavnim satima sa frontalnim oblikom rada;

H_4 : Pretpostavlja se da će stepen učeničkog zadovoljstva i motiviranosti, na nastavnim satima sa grupnim oblikom rada, biti veći nego na nastavnim satima sa frontalnim oblikom rada.

2.5. Metodi istraživanja

U ovom istraživanju koristili smo:

- a) *Eksperimentalni pristup sa paralelnim grupama* kako bismo utvrdili razliku u efektima između frontalnog i grupnog oblika rada. U našem slučaju, po jedno odjeljenje VII i VIII razreda osnovne škole u Sarajevu obrađivat će nastavni sadržaj podijeljeno u grupe, dok će

- druga dva odjeljenja VII i VIII obrađivati odgovarajući sadržaj putem frontalne nastave.
- b) *Servej istraživački metod* – upitnike i testove znanja kojima utvrđujemo stepen dinamike nastave kroz interakciju među učenicima, stepen samostalnosti učeničkog rada, nivo zadovoljstva učenika i njihove motiviranosti u radu, te nivo usvojenosti i razumijevanja nastavnog sadržaja.

U istraživanju su korišteni upitnici zatvorenog tipa i testovi znanja otvorenog i zatvorenog tipa. Anketni upitnik sadrži stavove sa kojima ispitanici – učenici osnovne škole – pokazuju određeni stepen slaganja ili neslaganja na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva. Testovi znanja sadrže pitanja o temi u okviru obrađivane nastavne jedinice.

- c) *Komparativnu metodu* – s ciljem poređenja rezultata istraživanja između kontrolnih i eksperimentalnih grupa.

2.6. Postupak istraživanja

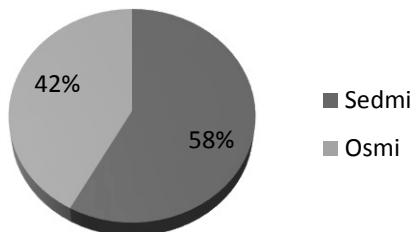
U našem istraživanju koristili smo tehnike anketiranja i testiranja, a kao instrumente anketne upitnike i testove znanja kreirane za potrebe istraživanja. Prije ispunjavanja upitnika učenicima je naglašeno da je učestvovanje u istraživanju potpuno dobrovoljno, a ispunjavanje upitnika anonimno, te da se od njih očekuje iskrenost prilikom davanja odgovora. U zaglavlju upitnika ispitanici su upisivali podatke o polu, razredu i uspjehu koji su ostvarili u prethodnoj školskoj godini.

Istraživački uzorak sačinjen je od 69 učenika VII i VIII razreda O.Š. "Mula Mustafa Bašeskija" u Sarajevu. Od tog broja, njih 36 obrađivalo je nastavni sadržaj grupnim oblikom rada, dok je 33 učenika isti nastavni

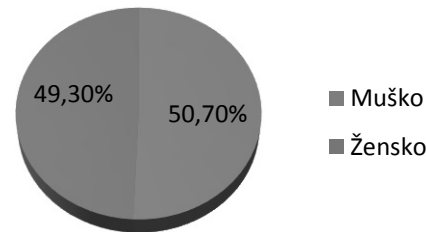
sadržaj obrađivalo putem frontalne nastave. Nakon obrade nastavne jedinice učenici su radili test znanja i ispunili anketne upitnike na času i u prisustvu nastavnice Islamske vjeronauke. Testiranje i anketiranje učenika trajalo je 15 – 20 minuta. Podatke dobijene istraživanjem obradili smo pomoću SPSS programa za operativni sistem Windows.

2.7. Struktura ispitanika po razredu, polu i školskom uspjehu

U ispitanom uzorku od 69 učenika je 40 ispitanika koji pohađaju sedmi razred i 29 ispitanika koji pohađaju osmi razred (Slika 1). Razlog ovakvog omjera jeste manji broj upisanih učenika osmog razreda na nastavu islamske vjeronauke u tekućoj u odnosu na prethodne školske godine. Od ukupnog broja ispitanih 35 učenika je muškog, a 34 ženskog pola, što je gotovo podjednako učesće oba pola u istraživanju (Slika 2).

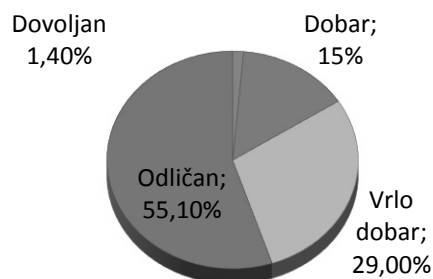

Slika 1. Struktura ispitanika po razredu

Slika 2. Struktura ispitanika po polu

Pogledajmo sada strukturu ispitanih učenika po školskom uspjehu koji su ostvarili u prethodnoj školskoj godini:

Slika 3. Struktura ispitanika po uspjehu

U ispitanom uzorku od 69 učenika učestvovalo je 55,1% odličnih, 29% vrlo dobrih, 14,5% dobrih i 1,4% učenika sa dovoljnim uspjehom u prethodnoj školskoj godini. Više od polovine ispitanika su odlični, dok jednu trećinu čine vrlo

dobri učenici, što znači da u posmatranom uzorku oko 85% učenika ima visoko školsko postignuće, pa je za očekivati i veći procent visokih ocjena na našem testu znanja. Učenici koji su u prethodnoj školskoj godini ostvarili uspjeh "dobar" čine jednu sedminu posmatranog uzorka. Uspjeh "dovoljan" imao je jedan učenik (1,4%). U uzorku nije bilo učenika sa nedovoljnim uspjehom.

3. Rezultati istraživanja

3.1. Analiza i interpretacija stavova ispitanika o međuučeničkoj interakciji na času

Prvi zadatak istraživanja bio je utvrditi stepen dinamičnosti nastave kroz interakciju među učenicima na nastavnim satima sa frontalnim i

grupnim oblikom rada, o čemu su ispitani učenici putem Likertove skale od pet nivoa iskazali stepen slaganja sa sljedećim tvrdnjama: *Tokom časa sam sa ostalim učenicima mogao diskutirati i razmjenjivati ideje vezane za nastavnu jedinicu* i *Drugi učenici su mi pomogli da bolje razumijem gradivo*. Frekvencije odgovora učenika eksperimentalne i kontrolne grupe na prvu tvrdnju prikazane su u Tabeli 1.

Već iz frekvencija datih odgovora je uočljivo da su stavovi ispitanika o međuučeničkoj diskusiji i razmjenu ideja o obrađivanoj nastavnoj jedinici eksperimentalne i kontrolne grupe gotovo identični. Najveći broj ispitanika i jedne i druge grupe se slaže ili potpuno slaže sa navedenom tvrdnjom (više od 80%).

Tabela 1. Frekvencije stavova ispitanika o međusobnoj diskusiji i razmjeni ideja kao mjeri međuučeničke interakcije

Tokom časa sam sa ostalim učenicima mogao diskutirati i razmjenjivati ideje vezane za nastavnu jedinicu			
	Grupni oblik rada (E)	Frontalni oblik rada (K)	Total
Potpuno se slažem	12 (33,33%)	12 (36,37%)	24 (34,78%)
Slažem se	17 (47,22%)	15 (45,45%)	32 (46,38%)
Neodlučan sam	7 (19,45%)	4 (12,12%)	11 (15,94%)
Ne slažem se	0 (0,00%)	2 (6,06%)	2 (2,90%)
Uopće se ne slažem	0 (0,00%)	0 (0,00%)	0 (0,00%)
Total	36 (100%)	33 (100%)	69 (100%)

Statističkom obradom prikupljenih podataka dobili smo sljedeće vrijednosti aritmetičkih sredina i standardnih devijacija učeničkih stavova na navedenu tvrdnju:

Oblik rada	Mean	N	Std. Deviation
Grupni oblik rada (E)	4.1389	36	0.7232
Frontalni oblik rada (K)	4.1212	33	0.8572
Total	4.1304	69	0.7843

Na osnovu dobijenih vrijednosti uočavamo da je razlika između prosječnih stavova ispitanih učenika eksperimentalne i kontrolne grupe neznatna. Primjenom Studentovog ili *t* testa za utvrđivanje statističke značajnosti razlike između stavova učenika eksperimentalne i kontrolne grupe dobijamo vrijednost $p = 0,6702$, što je vrijednost veća od kontrolnog nivoa značajnosti od 0,05. Stoga zaključujemo da *ne postoji značajna statistička razlika u stavovima između učenika eksperimentalne i kontrolne grupe po pitanju međučeničke diskusije i razmjene ideja o obrađivanoj nastavnoj jedinici na času.*

Isti rezultat dobili smo i statističkim poređenjem učeničkih stavova na tvrdnju *Drugi učenici su mi pomogli da bolje razumijem gradivo.* Na osnovu statističke obrade stavova ispitanih eksperimentalne i kontrolne grupe na tvrdnje o međučeničkoj interakciji možemo zaključiti da grupni oblik rada nije pokazao značajne prednosti po pitanju međučeničke interakcije u odnosu na frontalnu nastavu.

3.2. Analiza i interpretacija stavova ispitanika o samostalnosti u učenju

Naš drugi istraživački zadatak jeste utvrditi stepen interakcije između učenika i nastavnika na nastavnim

satima sa frontalnim i grupnim oblikom rada. S tim u vezi učenici eksperimentalne i kontrolne grupe su putem anketnog upitnika iskazali stepen svog slaganja sa tvrdnjama: *Postavlja sam pitanja nastavniku kada mi nešto nije bilo jasno u vezi gradiva i Nastavnik je prišao i objasnio ono što mi nije bilo jasno.*

Po pitanju tvrdnje o pružanju pomoći učenicima od strane nastavnika u slučaju nejasnoće gradiva učenici eksperimentalne i kontrolne grupe su iskazali sljedeći stepen slaganja:

Tabela 2 Frekvencije stavova ispitanika o pružanju pomoći nastavnika učenicima u slučaju nejasnoće gradiva

Nastavnik je prišao i objasnio ono što mi nije bilo jasno			
	Grupni oblik rada (E)	Frontalni oblik rada (K)	Total
Potpuno se slažem	11 (30,56%)	15 (45,45%)	26 (37,68%)
Slažem se	13 (36,11%)	15 (45,45%)	28 (40,58%)
Neodlučan sam	9 (25,00%)	3 (9,10%)	12 (17,39%)
Ne slažem se	3 (8,33%)	0 (0,00%)	3 (4,35%)
Uopće se ne slažem	0 (0,00%)	0 (0,00%)	0 (0,00%)
Total	36 (100%)	33 (100%)	69 (100%)

Uočavamo da se više od 90% učenika kontrolne grupe potpuno slaže ili slaže sa tvrdnjom o pružanju pomoći učenicima od strane nastavnika u slučaju nejasnoće gradiva. Niti jedan učenik kontrolne grupe nije

iskazao negativan stav na ovu tvrdnju, dok je svoje neslaganje u eksperimentalnoj grupi iskazalo 8,33% učenika. Iz navedenih podataka proizlazi da učenici koji gradivo obrađuju putem frontalne nastave imaju

bolju interakciju sa nastavnikom od učenika koji rade grupno.

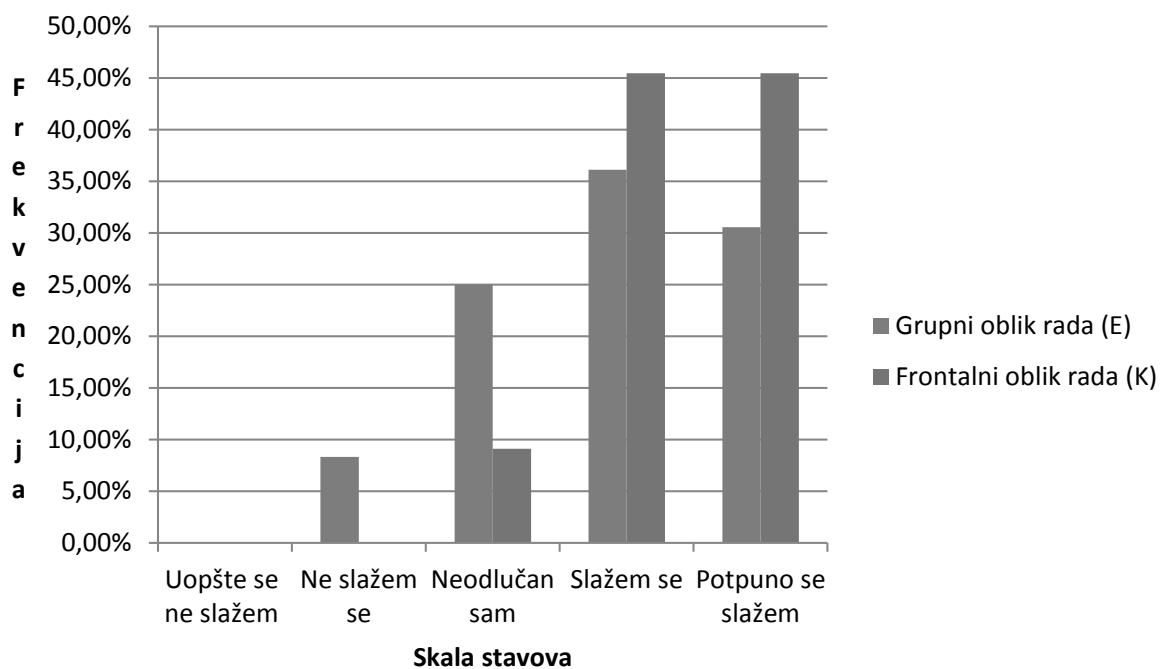
Statističkom obradom prikupljenih podataka dobili smo sljedeće vrijednosti aritmetičkih sredina i mjera odstupanja od prosječnih odgovora:

Oblik rada	Mean	N	Std. Deviation
Grupni oblik rada (E)	3.8889	36	0.9495
Frontalni oblik rada (K)	4.3636	33	0.6528
Total	4.1159	69	0.8495

Prosječna vrijednost stavova učenika kontrolne grupe po pitanju pružanja pomoći nastavnika pri savladavanju gradiva je na višem stepenu slaganja od stavova ispitanih učenika eksperimentalne grupe. Primijenjeni test za utvrđivanje značajnosti razlike u stavovima je pokazao da postoji značajna statistička razlika

između dvije ispitane grupe po pitanju pružanja pomoći nastavnika učenicima kod savladavanja gradiva, jer je $p = 0,019$, što je vrijednost manja od 0,05. Stoga zaključujemo da je razlika u stavovima između učenika eksperimentalne i kontrolne grupe po pitanju pružanja pomoći učenicima od strane nastavnika u

slučaju nejasnoće gradiva statistički značajna, što upućuje na zaključak da su učenici samostalniji kada rade u grupama. Razlika u stavovima između učenika kontrolne i eksperimentalne grupe po pitanju pomoći nastavnika u slučaju nejasnoće gradiva prikazana je histogramom frekvencija na Slici 4:

Slika 4. Raspodjela stavova ispitanih učenika eksperimentalne i kontrolne grupe o pružanju pomoći učenicima od strane nastavnika u slučaju nejasnoće gradiva

3.3. Analiza i interpretacija rezultata testova znanja kao mjere usvojenosti nastavnog sadržaja

Na stepen usvojenosti nastavnog sadržaja utiču mnogi faktori: zanimljivost izlaganja nastavnika, koncentracija učenika, preferencije učenika vezane za nastavni predmet

i nastavnu jedinicu koja se obrađuje, učeničko predznanje o temi, pogodnost psihološkog momenta za učenje, kao i metode, sredstva i oblici nastave koji se koriste prilikom obrade nastavnog sadržaja. U našem istraživanju ispitali smo izolovani utjecaj grupne nastave na školsko postignuće kod učenika u

poređenju sa frontalnim oblikom nastave. Kao instrument za mjerenje postignuća kod učenika korišteni su testovi znanja vezani za nastavnu jedinicu koja se tog dana obrađivala na času.

U narednoj tabeli dat je pregled ocjena testiranih učenika eksperimentalne i kontrolne grupe:

Tabela 3. Raspodjela ocjena učenika eksperimentalne i kontrolne grupe ostvarenih na testu znanja

Rezultati testova znanja				
Ocjena	Oblik rada	Grupni oblik rada (E)	Frontalni oblik rada (K)	Total
Odličan (5)		11 (30,56%)	10 (30,31%)	21 (30,43%)
Vrlo dobar (4)		12 (33,33%)	11 (33,33%)	23 (33,33%)
Dobar (3)		10 (27,78%)	6 (18,18%)	16 (23,20%)
Dovoljan (2)		3 (8,33%)	6 (18,18%)	9 (13,04%)
Nedovoljan (1)		0 (0,00%)	0 (0,00%)	0 (0,00%)
Total		36 (100%)	33 (100%)	69 (100%)

Kao što vidimo, obje grupe su ostvarile najveći procent četvorki i petica, (preko 60%), što znači da je više od jedne polovine ukupnog broja učenika i eksperimentalne i kontrolne grupe usvojilo većinu gradiva na času. Razlog ovako velikom učešću

visokih ocjena može biti zanimljivost nastavnog sadržaja, visoka koncentracija učenika zbog prisustva istraživača, lakoća testa ili pak prepisivanje na testu. Međutim, visok procent vrlo dobrih i odličnih učenika u strukturi ispitanika posmatranih grupa

najvjerovatniji je razlog visokom postignuću na testu (vidi *Sliku 3*). Razlike u ostvarenim rezultatima su znatno veće kada je riječ o nižim ocjenama.

Izračunavanjem aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata testova znanja dobijamo sljedeće vrijednosti:

Oblik rada	Mean	N	Std. Deviation
Grupni oblik rada (E)	3.8611	36	0.9607
Frontalni oblik rada (K)	3.7576	33	1.0906
Total	3.8116	69	1.0186

Ukoliko uporedimo prosječnu ocjenu eksperimentalne i kontrolne grupe, možemo zaključiti da su učenici grupne nastave ostvarili bolji rezultat na testu znanja od učenika koji su nastavu pratili frontalno. Međutim, vrijednost p iznosi 0,6764, što znači da je razlika između eksperimentalne i kontrolne grupe po pitanju usvojenosti nastavnog sadržaja mjenjenim testovima znanja na nivou manjem od 95% ($p > 0,05$). Dakle, t testom nezavisnih uzoraka

utvrdili smo da *ne postoji značajna statistička razlika između rezultata testova znanja kod eksperimentalne i kontrolne grupe.*

3.4. Analiza i interpretacija stavova ispitanika o zadovoljstvu i motiviranosti aktuelnim oblikom rada

Posljednji zadatak ovog istraživanja jeste utvrditi stepen učeničkog zadovoljstva i motiviranosti na nastavnim satima sa frontalnim i

grupnim oblikom rada. U tom cilju učenici eksperimentalne grupe su iskazali stepen svog slaganja sa tvrdnjom *Rad u grupi je bio zanimljiv i volio bih ponovo učiti u grupi*, a učenici kontrolne grupe sa izjavom *Predavanje nastavnika je bilo zanimljivo i pažljivo sam ga slušao*. Frekvencije odgovora ispitanih učenika eksperimentalne i kontrolne grupe u vezi sa zadovoljstvom primijenjenim oblikom rada na nastavi prikazane su u narednoj tabeli:

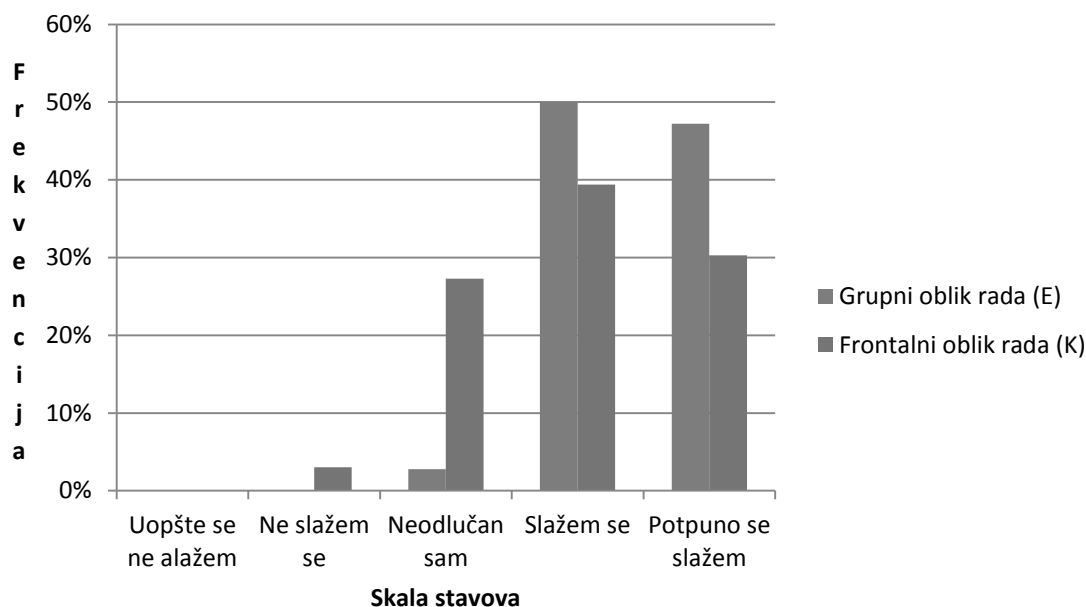
Tabela 4. Frekvencije stavova učenika eksperimentalne i kontrolne grupe o zanimljivosti primijenjenog oblika rada na nastavi

<i>Rad u grupi je bio zanimljiv i volio bih ponovo učiti u grupi / Predavanje nastavnika je bilo zanimljivo i pažljivo sam ga slušao</i>			
	Grupni oblik rada (E)	Frontalni oblik rada (K)	Total
Potpuno se slažem	17 (47,22%)	10 (30,30%)	27 (39,13%)
Slažem se	18 (50,00%)	13 (39,40%)	31 (44,93%)
Neodlučan sam	1 (2,78%)	9 (27,27%)	10 (14,49%)
Ne slažem se	0 (0,00%)	1 (3,03%)	1 (1,45%)
Uopće se ne slažem	0 (0,00%)	0 (0,00%)	0 (0,00%)
Total	36 (100%)	33 (100%)	69 (100%)

Uočavamo da su gotovo svi učeni-
ci eksperimentalne grupe se slažu
ili potpuno slažu sa tvrdnjom da je
rad u grupi bio zanimljiv i da bi vo-
ljeli to ponoviti. Neodlučan je bio
samo jedan učenik, a negativnih

odgovora nije bilo. U kontrolnoj
grupi se oko 70% slaže ili potpu-
no slaže sa tvrdnjom o zanimljivo-
sti frontalne nastave, gotovo jed-
na trećina ispitanika je neodlučna,
dok je negativan stav iskazao jedan

učenik. Krajnje negativnih stavova
nije bilo niti u jednoj posmatra-
noj grupi. Pogledajmo frekvencije
stavova učenika eksperimentalne
i kontrolne grupe o zanimljivosti
časa na narednom grafiku:

Slika 5. Raspodjela stavova ispitanih učenika eksperimentalne i kontrolne grupe o zanimljivosti primijenjenog oblika rada na nastavi

Na osnovu stavova ispitanih uče-
nika posmatranih grupa već na prvi
pogled možemo zaključiti da su uče-
nici eksperimentalne grupe zadovolj-
niji nastavom od učenika kontrolne

grupe. Kako bismo potvrdili ovaj
zaključak, primijenit ćemo parame-
trijski test za utvrđivanje statističke
značajnosti razlike u stavovima ispi-
tanika eksperimentalne i kontrolne

grupe. Prije toga pogledajmo vrijed-
nosti aritmetičkih sredina i stepen
odstupanja od prosječnih odgovora
ispitanika eksperimentalne i kont-
rolne grupe:

Oblik rada	Mean	N	Std. Deviation
Grupni oblik rada	4.4444	36	0.5578
Frontalni oblik rada	3.9697	33	0.8472
Total	4.2174	69	0.7450

Dobijena srednja vrijednost od-
govora ispitanika eksperimentalne
grupe veća je od vrijednosti prosje-
čnih odgovora ispitanika kontrolne
grupe. T test pokazuje da postoji
značajna statistička razlika izme-
đu dvije ispitane grupe po osnovu
navedene tvrdnje, jer je $p = 0,007$,
što je vrijednost niža od kontrol-
nog nivoa značajnosti 0,05. Stoga
zaključujemo da je razlika u sta-
vovima ispitanika eksperimentalne
i kontrolne grupe po pitanju zani-
mljivosti primijenjenog oblika rada
na nastavi statistički značajna, te

da je grupni oblik rada učenicima
zanimljiviji od frontalne nastave.

Učeničko zadovoljstvo i motivi-
ranost aktuelnim oblikom rada na
nastavi ispitali smo i posljednjom
tvrdnjom u anketnom upitniku, koja
za učenike eksperimentalne grupe
glasi: *Ipak, više bih volio da cijeli čas
slušam nastavnikovo izlaganje nego
da zajedno sa ostalim učenicima ra-
dim na određenim zadacima.* Želju za
promjenom frontalnog oblika rada
na nastavi učenici kontrolne gru-
pe iskazali su stepenom slaganja na
tvrdnju: *Ipak, više bih volio da zajedno*

*sa ostalim učenicima radim na odre-
đenim zadacima nego da cijeli čas slušam
izlaganje nastavnika.* Kako je prosječ-
na vrijednost odgovora učenika ek-
sperimentalne grupe (2,94) niža od
iste vrijednosti učeničkih stavova u
kontrolnoj grupi (3,69), jasno je da
su učenici kontrolne grupe iskazali
veću želju za promjenom primijenje-
nog oblika rada u nastavi od učenika
eksperimentalne grupe. T test poka-
zuje da postoji značajna statistička
razlika između dvije ispitane grupe,
jer je $p = 0,001$, što je vrijednost niža
od kritičnog nivoa 0,05.

Na osnovu statističke obrade podataka zaključujemo da je *razlika u stavovima između učenika eksperimentalne i kontrolne grupe po pitanju želje za promjenom aktuelnog oblika rada statistički značajna*. Dakle, grupni oblik rada je pokazao značajne prednosti po pitanju učeničkog zadovoljstva i motiviranosti u odnosu na frontalnu nastavu.

4. Zaključak

Prema rezultatima našeg istraživanja, učenici su samostalniji i sretniji kada rade u grupama. Kada je u pitanju akademsko postignuće, statistički obrađeni testovi znanja su pokazali jednaku usvojenost nastavnog sadržaja u frontalnoj i grupnoj nastavi. Međuučenička interakcija statistički je jednaka u obje posmatrane grupe, kontrolnoj i eksperimentalnoj.

Razlozi učeničkog zadovoljstva i motiviranosti grupnom nastavom nisu bili predmetom detaljne statističke analize u ovom istraživanju. Smatramo da bi se radi unapređenja pedagoške teorije i prakse bilo korisno pozabaviti motivima i razlozima zadovoljstva i zanimljivosti grupne nastave u nekom od budućih istraživanja.

Opservacijom grupne nastave možemo izvesti nekoliko pretpostavki o tome zašto učenici vole raditi u grupama. Prije svega, rad u grupi je zabavan jer liči na igru. Tokom rada u grupi učenici se osjećaju ugodno jer mogu razgovarati i ponašati se slobodnije. U grupi učenici imaju vlastita pravila i podjelu rada. Rad u grupama razbija jednoličnu atmosferu frontalne nastave na nekoliko mikroklima koju stvaraju članovi grupe prema vlastitim preferencijama. Iako se prisustvo nastavnika i dalje osjeća, njegova pozicija više nije centralna kao u frontalnoj nastavi. Zadovoljstvo učenika vidljivo je i tokom prezentacije uradaka. Najstidljiviji učenici postaju hrabriji, a samouvjereni preuzimaju ulogu zabavljača čitavog razreda.

Kako rezultati ovog istraživanja pokazuju, učenici su sretniji kada uče i rade u grupi, a učeničku sreću svakako nije pedagoški zanemariti. Pored toga, učenici postižu veću samostalnost kada uče u grupama, što je zapravo i primarni cilj svih aktivnih nastavnih strategija. Stoga je zahtjev pedagogije za provođenjem grupnog oblika rada u nastavi opravdan, kako sa aspekta razbijanja

jednoličnosti svakodnevne frontalne nastave, tako i cilju pružanja misaone i komunikacijske slobode, te poticanja divergentnog mišljenja i kreativnosti kod učenika u pronalasku originalnih rješenja problema. Zaključci srodnih istraživanja koja tretiraju efekte grupne nastave i kooperativnog učenja u drugim nastavnim predmetima su gotovo jednaki rezultatima našeg istraživanja o efektima grupnog oblika rada u nastavi islamske vjeronauke. Svakako da islamska vjeronauka ima svoje specifičnosti, ali se one prije svega odnose na prirodu nastavnog sadržaja koja nadilazi nastavne okvire.

Pripadnost grupi, učestvovanje u grupnoj dinamici i doprinos zajedničkom uratku postepeno razvijaju osjećaj sigurnosti i povjerenja pojedinca u grupu čiji je član. Učiti i raditi kooperativno dobar je trening za buduće članove radnih timova, funkcionalnih zajednica i demokratskog društva u cjelini. Dakle, grupni oblik rada u nastavi ima kumulativno djelovanje, čije optimalne efekte možemo uočiti kroz buduće djelovanje naših učenika, tj. njihov porodični, radni i društveni angažman.

Literatura

Knjige

- Čatić, Refik (1995) *Metodika islamske vjeronauke*, Zenica: Islamska pedagoška akademija
- Klippert, Heinc (2001) *Kako uspješno učiti u timu*, Zagreb: Educa
- Muminović, Hašim (2013) *Osnovi didaktike*, Sarajevo: DES d.o.o.
- Mužić, Vladimir (1977) *Metodologija pedagoškog istraživanja*, Sarajevo: Svjetlost
- Potkonjak N. i Šimleša P. (1989) *Pedagoška enciklopedija 2*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Slatina, Mujo (1998) *Nastavni metod*, Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
- Vujević, Miroslav, (2002) *Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti*, Zagreb: Školska knjiga

Online dostupni radovi

- Bognar, Ladislav (2006) *Suradničko učenje* [citirano 20-12-2018]. Dostupno na: ladislav-bognar.net/sites/default/files/Suradni%C4%8Dko%20u%C4%8Denje.pdf
- Bukara, Sladana (2012) *Prednosti i mane kooperativnog pristupa u učenju*, magistarski rad, Matematički fakultet, Univerzitet u Beogradu [citirano 20-12-2018]. Dostupno na: elibrary.matf.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/2251/Sladjana%20Bukara%20Master%20rad.pdf?sequence=1
- Klipa, Daria (2017) *Grupni rad, problemska nastava i kreativnost u nastavi matematike*, master rad, Prirodno-matematički fakultet, Novi

Sad [citirano 20-12-2018]. Dostupno na: www.dmi.uns.ac.rs/site/dmi/download/master/matematika/DariaKlipa.pdf

- Lukša, Žaklin (2006) *Akademsko postignuće učenika i zadovoljstvo grupnim radom u nastavi biologije*, magistarski rad, Fakultet prirodno-slovno-matematičkih znanosti i odgojnih područja, Sveučilište u Splitu [citirano 20-12-2018]. Dostupno na: www.google.ba/search?dcr=0&ei=z1MsWsqBKqHE6ATyg66YAQ&q=grupni+rad+u+nastavi+master+radovi&coq=grupni+rad+u+nastavi+master+radovi&gs_l=psy-ab.3...33852.43467.0.43890.0.0.0.0.0.0.0.0.0...0...1c.1.64.psy-ab..0.0.0....0.Q6C1FyQ3aDs

الموجز

نتائج العمل الجماعي في دروس التربية الإسلامية في المدارس الابتدائية
في سراييفو
فاطمة بوتشيتش

يعتبر البحث في نتائج التعليم التعاوني والعمل الجماعي في دروس التربية الإسلامية من المسائل المهمة في الدروس النظرية والعملية. لقد استقصينا في بحثنا اختلاف النتائج بين التدريس الجماعي وأسلوب المحاضرة في دروس التربية الإسلامية، حيث أجرينا تجربة تابعنا فيها تأثير كل من التدريس الجماعي وأسلوب المحاضرة في المتغيرات الآتية: التفاعل بين التلاميذ، وعمل التلميذ المستقل، والتمكن من مضمون الدرس، ودرجة تحفز التلميذ ورضاه. شارك في البحث تلاميذ الصفين السابع والثامن في مدرسة «ملا مصطفى باشيسكيا» الابتدائية في سراييفو، وقد تم توزيعهم في مجموعتين: المجموعة التجريبية التي عالجت المضمون الدراسي بالطريقة الجماعية، ومجموعة المراقبة التي عالجت نفس المضمون الدراسي بأسلوب المحاضرة. وبعد معالجة المضمون الدراسي أظهر التلاميذ درجة ملموسة من الاتفاق مع المزايم الواردة في الاستبيان وطبقوا اختبار الأسئلة المأخوذة من الوحدة الدراسية.

أظهرت نتائج البحث أن تلاميذ المجموعة التجريبية كانوا أكثر استقلالية في عملهم بالقياس إلى التلاميذ الذين عالجوا المضمون الدراسي بأسلوب المحاضرة. كما أظهر التلاميذ الذين عملوا في مجموعات درجة أعلى من الرضا والتحفيز لهذه الطريقة، قياساً إلى أسلوب المحاضرة. أما فيما يتعلق بالمتغيرتين الباقيتين وهما التفاعل بين التلاميذ، والتمكن من مضمون الدروس، فلم تظهر النتائج أي تباين ملحوظ بين تلاميذ المجموعتين.

إذن، أثبت العمل الجماعي أفضليته قياساً إلى أسلوب المحاضرة، لذا فمن المجدي تريبوا التوصية بتطبيق طريقة العمل الجماعي بشكل متواصل ومنهجي. وإضافة إلى المزايا التدريسية الثابتة، فإن تنظيم العمل في مجموعات ينمي عند التلاميذ الإحساس بالمسؤولية والانتماء إلى المجموعة والتفكير الانتقادي والإبداع، وهي شروط مهمة لعملهم المستقبلي ونشاطهم الاجتماعي.

الكلمات الرئيسية: طريقة العمل الجماعي، أسلوب المحاضرة، المجموعة التجريبية، مجموعة المراقبة، نتائج طريقة العمل الجماعي، التربية الإسلامية.

Summary

THE EFFECTS OF WORKING IN GROUPS
IN TEACHING THE CLASS
OF THE ISLAMIC RELIGIOUS STUDIES
IN PRIMARY SCHOOLS IN SARAJEVO

Fatima Pučić

The study of effects of cooperative learning and group work in teaching the class of Islamic religious studies is one of the essential issues of theory and practice of teaching. In the research that we present here we examine and compare the effects of group form of teaching and frontal form respectively. With help of experiments we observed the isolated impact of both, group and frontal form of teaching, upon following variables: interaction among the students, independent individual work of students, degree of actual learning, and motivation and sense of fulfilment in students. Students of 7th and 8th grade of Primary School "Mula Mustafa Bašeskija" participated in this survey divided into two groups: experimental, where the teaching content was studied in groups and the control group wherein the same teaching content was taught in the frontal form of teaching. At the end of the class respondents showed certain degree of agreement with statements offered in the questionnaire and answered the questions related to the teaching content. The results show that students of the experimental group were more independent in their approach as related to the students of the other, control group. Students who worked in groups also exhibited higher degree of satisfaction and motivation when compared to students who studied the teaching content in the frontal form of teaching. Regarding the other two variables, interaction among students and the degree of actual learning of the content, the difference there is not statistically significant. Thus we established that the group work as form of teaching has its advantages and we conclude that suggestion that advocates continuous and systematic use of this form of teaching is pedagogically justifiable. Besides methodological advantages that were hereby confirmed, this form of teaching also helps develop the sense of responsibility, group belonging, critical opinion and creativity in students.

Key words: group study as a teaching form, frontal form of teaching, experimental group, control group, the effects of working in groups, Islamic religious studies class